

csülése. Tömör meghatározásai még: »connaturale principium producens in esse et gubernans... conprincipium parentum.« Létünknek és nevelésünknek természetünkkel járó elve. Kimondja benne azt, hogy az egyesek és a népek fennmaradása az egységes neveléstől, kormányzástól, az ősi hagyományokhoz való ragaszkodástól, de egyúttal a természet rejtett lehetőségeinek kifejezésétől függ. Hazánk mindaz, ami segít szüleinknek abban, hogy belőlünk művelt, kötelességtudó, becsületes embert faragjanak, olyant, aki nemzettestvéreivel egyetértésben, együttérzésben s a közjóért együttmunkálkodásban törekszik hazájának mindig boldogabbá tételére. Ezt a fogalmat vallották a mi nagy királyaink, ezért a földért küzdöttek nagy hadvezéreink, katonáink, ezt énekelték meg koszorús költőink, ezt öntötték ércbe, vésték márványba s rejtették égbenyúló tornyok szimbólumába alkotó művészeink. Ennek történelmi kutatása, lélektani és logikai kiépítése lehet méltó feladata a hungarológiának: egy hatalmas intézményben tömörített szociológiai, néprajzi, lélektani, nevelői munkásgárdának, amely hivatott arra, hogy szellemtudományi alapon kiegészítse a könnyen túlzásokba eső, már tíz szakosztállyal rendelkező Nemzetbiológiai Intézet munkásságát és helyes irányba terelje annak keresztényellenes biovallás felé hajló illúzióját.

Mester János.

Gondolatok a magyar irodalomtanítás megalapozására.

Manapság igen sok panasz hangzik el tanári körökben, különösen nagyvárosi tanárok között, a miatt, hogy a diákok bármit inkább hajlandók olvasni, mint a klasszikus magyar irodalmat. A panasz nem épen új, és az alapját tevő tény: az átlagos diák idegenkedése a klasszikus irodalomtól többé-kevésbé mindig megvolt. Oka ennek elsősorban a klasszikus irodalom lényege. Hogy más jegyeket ne említsünk: eszmékben kifogyhatatlan bősége, időtlensége, a nyelv és stílus régiessége. Mindez sokszor oly feladatot ró az olvasóra, amelynek nem csak az átlag-diák, hanem még az átlagos műveltségű felnőtt sem tud megfelelni. Ha a lényegi okok mellé még hozzávesszük a körülményekből folyókat is: pl. a leckeszerűség kényszerét, a tárgyalások hosszadalmasságát stb., rem csodálkozhatunk azon, hogy a diák lelkében mindig élt bizonyos idegenkedés a klasszikusnak vett irodalommal szemben.

Az általános panasz azonban ezen túlmenőleg azt látszik bizonyítani, hogy ez a mindig meglevő idegenség különösen a nagyvárosi diák lelkében oly méreteket öltött, hogy a tanárnak fel kell vennie ellene a komoly küzdelmet.

Első teendő: meg kell vizsgálnunk, mi a legfőbb oka annak, hogy a nagyvárosi diák szinte aposztazia-szerűen elfordul a klasszi-

kus magyar irodalomtól. Véleményünk szerint az, hogy a mai nagyvárosi diák testben és lélekben olyan világban él, amelyből tekintve a klasszikusoknál lerögzített világ idegennek, érdektelennek, az élettől távolinak látszik.

Nagyon jól tudjuk, hogy alig száz évvel ezelőtt még Budapest is milyen poros, vidékies város volt. Olvastuk Széchenyi keserűségét, hogy a Váci-utcában télen nagy a sár, nyáron elviselhetetlen a por. Tehát nem volt igazi városunk, így nem lehetett igazi városi kultúránk sem. A városias német városok és a falusias magyar városok nem voltak általános magyar városias műveltség melegágyai. Így irodalmunk is, hogy úgy mondjam, vidéki volt. Kisfaludy Károlytól kezdve ugyan mindig több határozottsággal ragadja magához Budapest irodalmi téren is a vezetést, de maga az irodalom még hosszú időre vidékről jött vezető egyéniségek kezében marad. Így világa, tárgya, problémái nagyrészt messze esnek a mai nagyvárosi diák életétől, érzés- és gondolatvilágától, sőt még ismereteitől is. Mert azt nem egyszer kellett szomorúan tapasztalnunk, hogy nagyvárosi diákjaink előtt a nagyobbik magyarság élete, egyúttal a régi magyarság élete alig ismert vagy csak külsőségekben ismert. Természetesen nem érdeklí az az irodalom sem, amely ezzel (a saját mai világától oly idegen) világgal foglalkozik. De még ha érdeklí is, misztikus mélységei ritkán és csak sok aszketikus belemélyedés árán nyílnak meg.

Hogy a nehézségeket szemléltetve lássuk, képzeljük magunkat pl. egy budapesti diák lelkébe; egy olyanéba, aki a kis libát kanárinak nézné, a búzát pedig nem tudja megkülönböztetni a kukoricától, mikor a tanár épen Arany balladáit magyarázza. Mondjuk a *Tengeri-hántásról*. Arany népi misztikumban fogant balladáinak e remekéről van szó. A ballada (hogy röviden emléünkbe idézzük) Dalos Eszti és Tuba Ferkó szomorú történetét mondja el egy kukoricahántás didergő, kísérteties keretében foglalva. Azokat megborzoztatja ez a kis mese, akik hallgattak ludböröző háttal Dalos Eszti történetéhez hasonló történeteket kukoricahántáskor vagy egyéb ijesztően sötét téli esteiken, mikor a ház körüli fák kísértetiesen nyikorogtak az ólmos sötétségben, mikor a kuvik meg a hulló-csillagok halált jósoltak, a templom órái a kísértetek óráját ütötték. S a régi háznak, amelyet nem egy vagy két éve bérlünk, minden sarka megelevenedik, rég meghalt őseink szellemei ijesztenek, félünk a sarokban sötétedő szekrénytől, mert nagyokat roppan, mikor valaki meghal, s a falóra megállt gazdája halálakor, s az istálló tehenei egyszer véres tejet adtak. — Mi, akik ismerjük a nagyobbik magyarság életét, és lelkünkben ott szunnyad az ezer éves magyar hiedelem-világ, átborzongjuk, élvezzük Arany misztikus balladait és a magyar irodalom hasonló remekét. De szomorúan kell sokszor csodálkoznunk, hogy tanítványaink lelkét nem fogja meg. Ők egy

világgal szegényebbek nálunk: soha egy kukoricahántás hangulatát nem élték át, Dalos Eszti története, amely néha évtizedekig gyűrűzik a falu eseménytelenségében, számukra egyszerű újsághír a szerencsétlen cselédleányról, meseviláguk mesélő-néniktől hallott giccs vagy idegen történet, a népi hiedelem világa számukra ismeretlen, a nagyvárosi bérháznak nincsen misztikuma, mert a gyakran költözködő madárcsalád nem tudja beitatni multtal, az ősök emlékével, babonával. — Ha le tudják is győzni a távoliság taszító érzését Arany balladáival és a magyar irodalom hasonló termékeivel szemben, legfeljebb a szerkezetbeli és stílusbeli tökéletességeket élvezik, maga a lényeg, szellemi kincses házunknak nem egy időtlen értéke, számukra ismeretlen marad.

A klasszikus magyar irodalomtól való elfordulás főoka tehát véleményünk szerint az, hogy a mai nagyvárosi diák (és nagyvárosi ember) elszakadt a magyar földtől, a népi magyar kultúrától. Lelkéből hiányoznak azok az élményi és ismereti alapok, amelyek segítségével az igazi mélygyökerű magyar kultúra elemeit, még ha a nehézkes és régies külső formával való fáradságos küzdelem árán is, megszerezné. Ez alapok híján ahhoz a kultúrához, ahhoz az irodalomhoz fordul, amelyet ezek nélkül is megért, amely az övével rokon világot, problémákat mutat be. Csak az a szomorú, hogy így lelke a legértékesebb értelmi és érzelmi magyar irodalmi értékek helyett gyakran csupán receptre készülő vonzóerőt (pl. égető erotikát vagy szélsőséges politikát) kap, egyúttal kizárja magát a mélygyökerű, egységes magyar irodalmi szemléletmódból, fogékony lesz minden veszedelmes divat- vagy látszatkultúrával szemben. Ha pedig ez általánossá válik, kultúránk és benne irodalmunk gyökerétől való elszakadását eredményezi, ami viszont elüresedést, elfonnyadást jelent.

Mi tehát a teendő? Az iskolának kell megadnia a nagyvárosi tanulóifjúság számára azt az élményi és ismereti alapot, amely az igazi magyar irodalom megértéséhez nélkülözhetetlen. Nem kell sajnálnunk az időt és fáradságot az egész magyarság megismertetésére. Kirándulások, kiállítások, vetítések, olvasmányok mind megfelelő eszközök. De ha tanítványunk meg tudja különböztetni a libát a kanáritól, a búzát a kukoricától, ne gondoljuk, hogy mindent megtettünk. Fontos ez is, de ez csak a kezdet. S ma, mikor a bel-földi nyaralás, utazás, kirándulás oly örömdetes fellendült, ez a könnyebb, egyszerűbb feladat. Az igazi és lényeges teendők nem annyira a dolgok külső megismertetése, mint a belsőé, a léleké: nem annyira a vidék érdekel bennünket, hanem annak érzéssel, hittel, hiedelemmel, ballada-termő népi misztikummal telített lelke; nem annyira az utcák szabása és a házak építési módja, hanem inkább a falak között vajdó problémák, félelmek és babonák. A mi érdeklődésünk tárgya a magyar nép és föld teljes egészében s ezen

belül a népi alacsony kultúra; az a kultúra, amely gyökeresen magyar művészetet és irodalmat terem, amely az áthagyományozás következetességével apáról fiúra száll, saját belső struktúrájának törvényei szerint idegen kultúrákból s a honi magas kultúrából asszimilál, amelyben egy nép multja és lelke él, amely eggyé teszi mindazokat, akik emlíni nevelkedtek, s amely, mint a Föld-anya, új erőre kelti az ő Anteusát, a magas nemzeti kultúrát, valahányszor tétközlő fiúként fáradtan visszahanyatlik paraszti, lenézett anyjához.

Ma, mikor háború van nemcsak a népek, hanem a kultúrák között is, minden nevelőnek Apor Péter aggodalmával kell számbavennie, terjesztenié, ápolnia kultúránk népi alapjait. Különösen fontos ez a nagyvárosi iskolákban, amelyeknek tanulói maguk erejéből a legnehezebben láthatnak idáig. Amikor tehát a tanár tanítványai lelkét fokról-fokra megnyitja a magas kultúra elemei előtt, egyik szemével mindig e kultúra népi alapjait kell vizsgálnia, e kettőt egymással szoros összefüggésben, mint egymásból élő egészet közölnie. Csak így érheti el, hogy tanítványai lelkében az igazi magyar kultúra körvonalaí bontakozzanak ki. S ha a magyar irodalom tanítását az első osztálytól kezdve ezen az alapon építi fel, talán kevesebbet kell panaszkodnia a miatt, hogy nagyvárosi tanítványai a klasszikus magyar irodalmat nem értik és nem élvezik.

Pénzes Balduin.

S Z E M L E.

Tervék, javaslatok, dokumentumok.

Emlékeimből.¹

(1921)

Irta: **néhai Erődi-Harrach Béla dr.**

A budai kir. kath. egyetemi főgimnáziumban eltöltött próbaév után kerültem az 1872/73-ik iskolai év elején a józsefvárosi reáliskolához, mint helyettes tanár. Iskolánk akkor fennállása második évében a Bodzafa-utcában (most Röck Szilárd-u.) volt elhelyezve abban a házban, melyben most a Rákosi Jenő Hírlapvállalata szolgálja a magyar kultúra ügyét. Innen kezdve tíz évig tanítottam benne. Az iskolai év végén 1873 júliusában, a székesfőváros közgyűlése a magyar és német nyelv és irodalom tanszékére a velem

¹ Kísérletként helyet óhajtok adni ebben az új, Szemle c. rovatunkban pedagógiai érdekű javaslatok és tervek mellett, kiadatlan nevelés- és iskola-történeti dokumentumoknak is, melyek nyilvános levél- és irattárakból vagy magánosok levelestárából kerülnek elő s bepillantást engednek elmúlt idők pedagógiai gondolkodóinak, oktatóinak, tanügyi szervezetek dolgozó tagjainak